

DAVID MURILLO

La raó populista

INTRODUCCIÓ: ELS PROBLEMES AMB EL POPULISME

Del 2008 ençà un conjunt de fenòmens socials i polítics han vingut a transformar la política tant en la seva versió tradicional com en la que s'estén més enllà de les institucions. Nous conceptes, nous partits i noves formes de lideratge, propulsats en un entorn de comunicació digital, han vingut a representar una canonada sobre la línia de flotació dels pilars que sostenien la política tradicional. El present article pretén afrontar sense apriorismes la raó de ser, les pors amagades darrere el que s'ha anomenat auge del populisme. Un terme confús, problemàtic, tot sovint viciat en origen, i que ha generat una reacció antagònica que cal entendre com un fenomen d'oposició per tal de preservar l'estatu quo. Una reacció que, com vull exposar a continuació, no deixa de ser un intent de posposar un conjunt de debats importants, urgents per a molts, que emmascara la manca de voluntat per respondre a tres pors concretes: la por a viure en un món creixentment desigual, la por a un sistema econòmic que ja no ofereix una narrativa creïble de futur i la por a unes institucions blindades al canvi polític.

Tal vegada el que està succeint en l'esfera política a dia d'avui als Estats Units faci la funció del canari a la mina més evident que ens anuncia els canvis a venir. Ja ho va fer l'any 2016 amb l'elecció de Donald Trump i podem tornar-ho a veure en el futur amb una possible batalla per la presidència en els extrems del que els

David Murillo és doctor en Sociologia per la Universitat de Barcelona i treballa com a professor titular al Departament de Societat, Política i Sostenibilitat a l'ESADE Business School de la Universitat Ramon Llull, i com a investigador dins l'Institut d'Innovació Social de la mateixa escola. Investiga la innovació social, l'ètica empresarial, la globalització i el *critical management*. És autor, entre altres, de *From Walmart to Al Qaeda. An interdisciplinary approach to globalization* (Routledge, 2017)

mitjans anomenarien l'espectre populista. És important subratllar però que el populisme s'ha articulats de diverses maneres tant en els mitjans com en la recerca acadèmica. Parlem d'una ideologia *prima* que necessita d'altres ideologies (el nacionalisme, el nativisme, el socialisme...) per donar-li sentit ple. D'una estratègia política o comunicativa fonamentada en l'emocionalització de la política. D'una forma de lideratge pròpia de partits organitzats en xarxa. I, per damunt de tot, apareix com una forma de desmerèixer els adversaris polítics, de rebutjar des de la política tradicional la confrontació de debats de naturalesa política que afloren al marge de les institucions, en els moviments socials i en els espais de protesta. Com plantejaré a continuació, necessitem desarmar ideològicament el terme per poder observar el conjunt de fenòmens que justifiquen l'auge d'aquest, anomenat, gir populista.¹

En aquest context s'ha entès també el populisme com una fase de reajustament dels partits polítics situats als extrems del marc ideològic cap a posicions tradicionals (Syriza o Podemos en serien exemples); com una crida d'atenció al deteriorament dels pilars de la democràcia liberal; com una fase de transició que avança cap a noves pseudodemocràcies creixentment il·liberals o autoritàries on els pilars de la separació de poders i la llibertat de premsa, entre d'altres, s'aprimen. Tanmateix, remarquem-ho un cop més, en el gruix dels mitjans el populisme és un insult o una malaltia que requereix d'extirpació abans que no pas de comprensió. Potser aquest hagi estat el fenomen més interessant des d'una perspectiva sociològica: la rapidesa de la connotació profunda i negativa del terme, arrencat completament de les seves arrels històriques.² Una malaltia que, segons els mitjans, s'aplicaria per igual al laborisme de Jeremy Corbyn, al socialisme democràtic de Sanders o Warren als EUA; a Trump, a Salvini, al Movimento Cinque Stelle, al grup de països de Visegrad,³ al procés independentista català o al cap de llista socialista, Pedro Sánchez, abans de ser descavalcat per l'aparell del partit a finals del 2016.⁴

¹ És particularment interessant veure com es pot fer una anàlisi de les pors al darrere del gir populista des de les institucions, per exemple a Edelman: «2017 Edelman Trust Barometer Global Report», 2017, en línia: <https://edelman.be/wp-content/uploads/2017-Trust-Barometer-Global-Report_FINAL.pdf>

² No puc deixar de recordar aquí les paraules d'un exestudiant nord-americà quan discutíem a classe, pels volts del 2017, el fenomen de l'arribada de Trump al poder: realment algú pot creure que els 62 milions de votants de Trump són tots idiotes?

³ <<http://www.visegradgroup.eu/>>

⁴ El diari *El País*, per esmentar un exemple a l'abast del lector, ha deixat perles fantàstiques de l'expansió del terme. Ja pocs se'n recorden dels editorials dedicats a personatges tan dispars com Artur Mas o Pedro Sánchez. El qualificatiu populista és el pal de paller conceptual per desmerèixer la proposta política que hi ha al darrere d'unes idees. Sobre el procés català i la seva confluència amb el terme populisme no cal afegir-hi gaire més

Malgrat tot, parlem de dos populismes. Un d'esquerres, centrat en la lluita contra el neoliberalisme, la recuperació de sobirania *popular*, que treballa per l'empoderament democràtic dels ciutadans i a favor dels moviments socials. En definitiva, un populisme que hauríem de vincular a la tradició socialista. I, per altra banda, hi ha un populisme d'arrel conservadora que apunta igualment contra les elits però que no qüestiona el model econòmic neoliberal. Aquest és un populisme centrat en la protecció de la tradició cultural, de la sobirania de l'estat contra el món globalitzat, eminentment autoritari en les formes i que descansa en el control del ciutadà. En tots dos casos, aquest populisme apareix com a desafecte a la política institucional i és indestruïble de l'expansió de les noves tecnologies de la informació i internet⁵ que han generat fins ara el creixement sostingut del vot antiestablishment a l'Europa Occidental.⁶

Finalment, però, hi ha una via alternativa per la qual em decanto a l'hora d'interpretar els canvis que estem vivint en l'esfera política. En els termes exposats per Karl Polanyi,⁷ hauríem d'entendre el populisme com a part d'un moviment històric de pèndol i com un intent de recuperar per a la política institucional un conjunt de debats de naturalesa eminentment política que hem anat despolititzant al llarg dels darrers anys. A continuació exposo aquests tres debats actualment amagats sota l'etiqueta de la pulsó populista i justifico la impossibilitat d'adreçar la dita amenaça populista sense incorporar-los en el debat polític institucional.

LA POR A QUEDAR ENRERE: EL CREIXEMENT DE LA DESIGUALTAT

El *Financial Times* o *The Economist* tenien raó. Hem d'abordar les conseqüències de la desigualtat i ho hem de fer de manera urgent. Les estadístiques són abundants i fan referència a com s'han repartit els costos de la crisi del 2008, tot i que cal situar l'increment de què parlem molt més enrere, en la dècada dels setanta. Des del 2008 però, podem observar la caiguda de les rendes del treball sobre el conjunt de riquesa generada, l'increment dels preus de l'habitatge a les grans ciutats, el procés de gentrificació que acompanya el flux comptant de capital especulatiu en el sector immobiliari, l'increment de recaptació sobre els impostos indirectes al consum per davant de l'impost de societats. I, de manera notable, la distància creixent entre salaris dels directius i dels treballadors.

⁵ Cas MUDDE i Cristóbal ROVIRA KALTWASSER: *Populism: A Very Short Introduction*, Nova York, Oxford University Press, 2017

⁶ <<http://ieaepicenter1.wpengine.com/wp-content/uploads/2017/07/TIMBRO-Authoritarian-Populism-Index-2017-Briefing.pdf>>

Certament, el context és preocupant per un doble motiu. Per una banda assistim a un procés de concentració del capital important: un nombre creixentment reduït d'empreses controla el conjunt dels beneficis dels diferents sectors econòmics. Novament els EUA ens serveixen per comprendre cap a on avança el model econòmic a Occident: la concentració es produeix en gairebé tots els sectors econòmics.⁸

A aquest fenomen n'hem d'afegir un altre que es genera específicament en el sector digital, en l'anomenat auge del capitalisme de plataforma i que s'aprofita dels desajustos regulatoris d'un marc jurídic pensat, sobretot, per al marc de l'estat nació per concentrar novament capital i poder. La digitalització explica una part d'aquest fenomen de l'increment de la desigualtat. La caiguda sostinguda dels preus del processament de dades, la pèrdua de valor del component físic (la maquinària) respecte l'intangible (la informació), fan que aquesta concentració encara sigui més gran en el món digital. Els exemples són coneguts: Google concentra més del 90 % de les cerques d'Internet; Amazon, la meitat de les vendes digitals als Estats Units; Facebook i Google, el 60 % de la publicitat digital, de manera que els mitjans de comunicació tradicionals són desproveïts progressivament d'ingressos i són creixentment víctima dels accionistes, dels deutors i de la publicitat institucional del govern de torn.

Digitalització i automatització impliquen per damunt de tot substitució de mà d'obra i increment de la desigualtat. Un dels exemples més coneguts: Instagram, l'aplicació de fotografies digitals, adquirida per Facebook per 1.000 milions de dòlars, tenia 18 treballadors en el moment de l'adquisició, l'any 2012. En contraposició, el seu rival analògic que havia arribat a tenir més de 100.000 treballadors en el seu moment àlgid, Kodak, feia fallida aquell mateix any. Microsoft domina el software dels nostres ordinadors, Apple genera el 86 % del benefici de la venda de telèfons intel·ligents.⁹ L'impacte s'ha fet visible en els rànquings de marques. Només cal observar la transformació dels rànquings de grans empreses per capitalització per veure l'abast de la transformació i del procés de concentració del capital.

⁷ Karl POLANYI: *La gran transformació: Los orígenes políticos y económicos de nuestro tiempo*, Barcelona, Virus, 2016

⁸ <<https://www.nytimes.com/2018/11/25/opinion/monopolies-in-the-us.html>>

⁹ <<https://appleinsider.com/articles/18/04/17/apple-grabs-86-of-smartphone-profits-globally-iphone-x-alone-seizes-35>>. Mariana MAZZUCATO: *The Value of Everything: Making and Taking in the Global Economy*, Hachette UK, 2018

En el camí, s'estén l'elusió i la irresponsabilitat fiscal de les grans empreses. L'expansió dels mecanismes d'evasió legal i il·legal: la riquesa es concentra.¹⁰ La globalització es posa al servei dels mecanismes que permeten disminuir el pes de la contribució fiscal i el pressupost públic, i com a conseqüència es fractura el contracte social i es formen dos pols econòmics: les rendes del treball, susceptibles d'imposició, i les del capital, creixentment exemptes. Així mateix, proliferen els mecanismes de disminució o *optimització* de la carrega fiscal (un estol creixent d'entitats financeres, consultores i paradisos fiscals), que novament beneficiaran les empreses de grans dimensions en el seu camí cap a la concentració de riquesa.

L'impacte de la transformació tecnològica al llarg de la història ha servit a l'historiador de la tecnologia Carl B. Frey per fer una distinció important: hi ha un desenvolupament tecnològic fet a favor de les persones i un altre en contra seu. La diferència va de la primera revolució industrial, la dels segles XVIII i XIX, a la que apareixerà després de la Segona Guerra Mundial. I Frey observa com la revolució actual té totes les característiques de la primera: menor creixement de la productivitat, apropiació de les rendes del treball per part del capital, pèrdua de poder adquisitiu de la classe treballadora i externalització dels efectes perniciosos (socials, mediambientals) de l'activitat econòmica sobre tercers. Poc podem estranyar-nos que un terç dels treballadors de les grans empreses tecnològiques americanes es decanti, donació en mà, pels candidats populistes Elisabeth Warren i Bernie Sanders.¹¹

De l'estudi de Frey, el més interessant és la vindicació implícita de la protesta dels seguidors del capità Ludd que fa en el seu darrer assaig.¹² Els luddites que cremaven màquines i patien amb les seves vides la repressió tenien raó. La raó de ser de la seva protesta no era la noció de progrés *per se* tal i com el tecno-optimisme ha entès en la seva interpretació de la història, sinó contra una estructura socioeconòmica i política que justificava l'apropriació d'aquest *progrés* mentre empitjorava objectivament les seves vides.¹³ En definitiva, la desigualtat en augment no fa més que esquerdar la legitimitat d'unes estructures institucionals incapaces de donar resposta a la desigualtat. El contracte social ja està trencat i de moment, des de les institucions, ningú no gosa reconstruir-lo.

¹⁰ Gabriel ZUCMAN: *The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens*, University of Chicago Press, 2015

¹¹ <<https://www.ft.com/content/6f915c64-5bec-11ea-b0ab-339c2307bcd4>>

¹² Carl Benedikt FREY: *The Technology Trap: Capital, Labor, and Power in the Age of Automation*, Princeton University Press, 2019

¹³ El treball de Josep FONTANA: *Capitalisme i democràcia, 1756-1848. Com va començar aquest engany*, Edicions 62, 2019, ressenyat en aquesta mateixa publicació, exposa aquests costos

LA POR AL MERCAT: LA CRISI AXIOLÒGICA DEL CAPITALISME

En la línia del treball històric de Frey, efectivament, no pocs dels principis rectors del nou industrialisme digital tenen a veure amb els que retratava Friedrich Engels quan exposava les condicions laborals del primer capitalisme: la rendibilització del treballador, l'anonimització de la força de treball, la desprotecció de les persones i, com a conseqüència, la despolitització de les relacions laborals. La rendibilització implica observar la persona com a instrument, com a conjunt d'atributs optimitzables. D'exemples no en falten. Amazon mesura la llargària de les pauses per anar al servei de cada treballador; Deliveroo, la velocitat mitjana dels ciclistes que distribueixen menjar ràpid; Glovo, el nombre d'interaccions injustificades dels seus distribuïdors amb la centraleta. Els professors universitaris hem d'aportar regularment el nombre de publicacions amb impacte publicades i l'índex H de contribució acadèmica.

L'anonimització ens parla de la despersonalització, de la mercantilització del factor treball¹⁴ on els individus poden esdevenir pedres precioses a mantenir en el cim de la jerarquia empresarial o, més habitualment, esdevenim baules substituïbles en la maquinària corporativa sotmesa al dictat de la nova gestió per algoritmes. Un model de l'anonimització que es tradueix en la precarització de les condicions de treball però també en l'automatització dels sistemes de control policial o dels criteris d'atenció sanitària. Un model de gestió que determina, per exemple, si Amazon ha de prendre's seriosament o no la reclamació de devolució d'un producte en funció del que diu la nostra petjada digital, és a dir la xarxa, sobre nosaltres. En nom del principi d'eficiència, mitjançant algoritmes es determina si tinc dret a rebre ajuts socials o si un menor ha de ser separat dels seus pares per potencial risc d'abús.¹⁵ Els frens a aquest nou capitalisme de les dades són encara massa incipients.

La desprotecció esmentada més amunt es fa sobretot visible en la contractació de treballadors per a Amazon Mechanical Turk al marge de contractes i convenis; en la pressió per la productivitat sobre els repartidors de pizzes; en la lluita entre

¹⁴ Cal tornar als clàssics per observar les similituds. Vegeu «Estranged Labour» a Karl MARX i Frederick ENGELS: *Economic and Philosophical Manuscripts*, 1844, en línia: <<https://www.marxists.org/archive/marx/works/1844/manuscripts/labour.htm>>

¹⁵ Treballs recents sobre l'impacte de l'automatització sobre la invisibilització de les persones més vulnerables a Virginia EUBANKS: *Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor*, St. Martin's Press, 2018; Mary GRAY i Siddhartha SURI: *Ghost Work: How to Stop Silicon Valley from Building a New Global Underclass*, Eamon Dolan Books, 2019

grans plataformes de l'anomenada economia col·laborativa i els estats i les administracions locals,¹⁶ en la despolitització de tots aquests canvis en nom d'una suposada inevitabilitat (novament el *progrés*) que no deixa de ser una cursa a la baixa en drets laborals, en sobirania dels estats, en capacitat d'influència correctora dels acords internacionals, en compliment dels pactes fiscals i laborals. Una lluita desigual que té per vencedors els fons de capital que alimenten el procés d'expansió de les grans corporacions. Una càrrega frontal, en definitiva, contra el conjunt d'institucions humanes creades durant anys de lluita i patiment per garantir una vida digna.

Boltanski i Thévenot han estat probablement els que millor han desenvolupat el xoc axiològic al voltant d'aquest nou capitalisme.¹⁷ Aquests sociòlegs varen elaborar un nombre finit de marcs valoratius o ordres de justificació al voltant de l'actual model capitalista. Un conjunt de valors i principis que inclou un repertori finit de definicions del bé comú: el món inspirat, el domèstic, el vinculat a la fama, el cívic, el comerciant o l'industrial. Els valors que el nostre sistema econòmic s'encarregarà de subratllar són els relatius a la creativitat, la innovació, el reconeixement públic, els mercats, la competició, l'eficiència, la productivitat, l'adaptabilitat, la flexibilitat, la suposada connexió entre ciutadans.

Altres valors com la tradició, els lligams personals, la jerarquia, la preocupació per la comunitat, la solidaritat, la justícia, el respecte per la llei o la sostenibilitat quedaran al marge de la llista de valors propulsats pel capitalisme. Aquest és un món compatible amb la maximització de beneficis, amb la irresponsabilitat fiscal i mediambiental, amb l'automatització de les vendes per internet que hi ha al darrere tant de la desaparició de les botigues físiques com del nou caos logístic (i mediambiental), on milions de furgonetes es mouran amunt i avall per tal de bescanviar productes que comprem a distància i que després no ens agraden, o no ens van bé, i que seran tornats al magatzem, a punts on seran reempaquetats i redistribuïts.

La ironia la trobem en la celebració de l'emprenedoria quan moltes d'aquestes grans empreses acaben en mans dels grans especuladors, amb treball externalitzat a tercers països, i beneficis que fugen bé cap a la seu fiscal de l'empresa compradora (Suïssa, Luxemburg, Irlanda) bé, de manera creixent, cap a paradisos fiscals.¹⁸

¹⁶ Una exposició dels impactes a D. MURILLO, H. BUCKLAND, i E. VAL: «When the Sharing Economy Becomes Neoliberalism on Steroids: Unravelling the Controversies», *Technological Forecasting and Social Change* 125 (2017), pp. 66-76

¹⁷ Luc BOLTANSKI i Laurent THÉVENOT: *On Justification: Economies of Worth*, Princeton University Press, 2006

¹⁸ L'obra de Zucman citada més amunt és essencial per veure l'abast de la transformació en el mercat de capitals

El debat sobre els costos de la celebració tecnològica darrere d'aquests esclats d'innovació empresarial mai és complet del tot. És una pel·lícula en què mai se'ns convida a saber el final (llocs de treball creats, xarxa empresarial generada, impostos pagats, progrés tecnològic aconseguit, riquesa *real* generada) sinó tot just se'ns permet veure l'inici de tot plegat. La financerització posa fi de manera prematura a la major part d'aquests anomenats èxits empresarials mentre ens empeny a buscar un altre objectiu sobre el qual fer descansar la nostra capacitat de meravellar-nos en nom del progrés.¹⁹

LA POR A LA IRRELLEVÀNCIA POLÍTICA: EL PLURALISME POLÍTIC EN CRISI

La reconstrucció de la ideologia política al darrere dels gegants tecnològics, punta de llança del nou capitalisme informacional, resta encara per fer, però algunes peces recents al voltant de Silicon Valley i la seva influència política ens donen pistes de la proposta política d'aquest nou capitalisme digital.²⁰ Cal començar per dir que no es tracta d'una ideologia conservadora, sinó més aviat vinculada al progressisme que representa el Partit Demòcrata als EUA. Contrària a la regulació però no necessàriament als impostos sobre la riquesa personal. Liberal en termes econòmics però comprensiva amb les polítiques redistributives de tipus social, fins i tot envers idees com les de la renda bàsica universal. Creient fervent en la utopia tecnològica i en les organitzacions amb *propòsit*, on la tecnologia pot posar-se al servei dels estats per contribuir al bé comú.

Aquestes són empreses que tenen cura de la salut mental i el benestar dels seus empleats (si més no de l'elit laboral) tot i que, tanmateix, tal i com succeeix en el debat sobre la renda bàsica, es mostren més aviat desinteressades en analitzar l'impacte del seu funcionament sobre tercers o els costos reals d'un model econòmic fonamentat en essència en l'externalització dels problemes que genera. Per tant, ben poc convençudes de la bondat del sindicalisme. En definitiva, una ideologia propera en alguns elements a l'ideal llibertari americà dels vuitanta però allunyada definitivament de la noció d'estat mínim de Nozick i similars i del seu ideal pel capitalisme del *laissez-faire*.

¹⁹ De la meravella tecnològica de Terra, a Second Life, a Microsoft Vista, els Nokia, les Blackberries, etc. La llista que fa referència a l'auge, celebració i caiguda d'aquestes proeses tecnològiques demanaria una tesi doctoral. O dues

²⁰ Segueixo bàsicament la lectura de Greg FERENSTEIN: «Silicon Valley's Political Endgame, Summarized in 12 Visuals», *Medium*, 1 de novembre, 2015, en línia: <<https://medium.com/the-ferenstein-wire/silicon-valley-s-political-endgame-summarized-1f395785f3c1>>; Steven JOHNSON: «The Political Education of Silicon Valley», *Wired*, 2018

Cal remarcar, tanmateix, elements específics que són propis del nostre temps digital. L'optimisme tecnològic i social, l'assumpció de la interdependència global, la interpretació que el rol del govern és el d'ajudar la gent i, particularment, els gegants tecnològics, a col·laborar, compartir idees i optimitzar els usos de la tecnologia. El punt clau d'aquest intervencionisme proposat pels tecno-optimistes és recolzar un govern que inverteixi en ciutadans abans que no pas els protegeixi del capitalisme. Un estat que financii l'educació, que encoratgi la participació ciutadana, que obri el comerç al món i que impulsi el moviment de persones i, particularment, el talent. Aquesta és la proposta política que hi ha al darrere del capitalisme digital.

Una proposta, en definitiva, que passaria per l'expansió del model econòmic, social i demogràfic que trobaríem a la Badia de San Francisco amb la seva barreja multicultural, les diferències abismals de renda i una fe primària en una suposada meritocràcia. Un progressisme particular, format per l'idealisme sobre la naturalesa humana, l'excitació amb el canvi i la transformació, la fe en el progrés i en la cooperació harmònica entre governs, ciutadans i països. Una ideologia desconectada, doncs, de la realitat de milions de persones que difícilment podran reciclar-se, formar-se, traslladar-se i, òbviament, cobrir amb els seus impostos la part dels capitals a què les grans empreses globalitzades deixen de contribuir. A tall d'exemple, s'estima que Apple ha deixat de contribuir a l'erari públic per valor de 78.500 milions de dòlars gràcies al seu sistema d'enginyeria fiscal.²¹

La qüestió implícita que s'amaga darrere l'onada dita populista és si aquest és el capitalisme al qual se'ns crida a contribuir amb la nostra feina, els nostres impostos i el nostre vot. El problema central que posa de relleu l'anomenat populisme és el de la diferència creixent de poder entre els grans camps corporatius, no només els tecnològics, i la ciutadania. Aquest trencament de la confiança inevitablement exposa la tercera crisi fonamental a la qual conflueixen les dues anteriors i és la que afecta el nostre model polític avui definitivament necessitat de reparacions urgents.

Acabem aquesta secció tornant als clàssics del liberalisme contemporani que fonamenten la nostra confiança en les institucions polítiques. L'enfocament contemporani del pluralisme polític argumenta que el poder està relativament dispers en una societat; que el diàleg i la negociació són la resposta habitual en societats democràtiques a la diferència d'interessos de les parts i que aquests tenen un pes polític canviant que fa que la balança de poder reflecteixi els interessos de manera competitiva. L'estat, en essència, efectuarà el paper d'àrbitre neutre

| ²¹ <<https://itep.org/fact-sheet-apple-and-tax-avoidance/>>

davant la diferència d'interessos i la separació de poders impediria l'ús abusiu d'aquest poder.²²

Tanmateix, si observem el foc creuat rebut els darrers anys per part del pluralisme polític, que acostuma a donar lloc a conferències amb el títol de «La democràcia liberal en crisi», podem observar que efectivament, la contestació al model polític imperant és profunda, plural ideològicament i que entrellaça la crítica al poder econòmic amb el poder polític per qüestionar la visió idealitzada d'un sistema econòmic, i un sistema de mercats en equilibri general, que hauria de beneficiar els individus i justificar la manca d'intervencions governamentals.

En termes d'una de les teòriques del populisme d'esquerres, Chantal Mouffe: «La causa fonamental de la decadència de la democràcia en la política contemporània és el desequilibri principal que es desenvolupa entre el paper dels interessos corporatius i el de pràcticament tota la resta de grups».²³ Idèntic diagnòstic es fa des de posicions llibertàries que podríem trobar representades en grups com el Tea Party americà: el que tenim és un capitalisme *polític* on l'elit dissenya i controla les institucions polítiques per al seu benefici; on la regulació es duu a terme per tal d'evitar la competència, i on els subsidis s'atorguen per tal de mantenir l'estatu quo.²⁴ En termes del que fou candidat verd a la presidència dels EUA, Ralph Nader, som davant d'un capitalisme d'amiguets que té el potencial d'unir l'esquerra i la dreta polítiques.²⁵ La recerca sociològica recent ens ajudaria a observar com la riquesa i els lligams familiars s'utilitzen per transformar-se en influència política.²⁶ El pluralisme polític està en crisi perquè la igualtat fonamental entre els ciutadans i la capacitat d'influència d'uns i altres sobre el procés polític s'ha trencat definitivament.

²² Segueixo Robert A. DAHL: *Who Governs? Democracy and Power in an American City*, New Haven, Yale University Press, 1961; Theodore J. LOWI: *The End of Liberalism: Ideology, Policy, and the Crisis of Public Authority*, Nova York, Norton, 1969; David B. TRUMAN: *The Governmental Process: Political Interests and Public Opinion*, Nova York, Random House, 1951

²³ Chantal MOUFFE: *For a Left Populism*, Verso Books, 2018

²⁴ Randall G. HOLCOMBE: «Political Capitalism», *Cato Journal* 35, núm. 1 (2015), pp. 41-66

²⁵ Ralph NADER: *Unstoppable: The Emerging Left-Right Alliance to Dismantle the Corporate State*, Bold Type Books, 2014

²⁶ John HIGLEY: «Elite Theory and Elites», en *Handbook of Politics*, Nova York, Springer, 2010, pp. 161-176, doi: 10.1007/978-0-387-68930-2_9. Per al cas espanyol és igualment interessant observar l'alta presència de familiars de polítics en les institucions i la porta giratòria, menys referida habitualment, entre funcionariat i poder legislatiu: poder crida poder. Xavier COLLER, Antonio M. JAIME i Fabiola MOTA: «Conclusiones: ¿el Político Distante?», en *El Poder Político En España: Parlamentarios y Ciudadanía*, CIS, 2016, pp. 305-322

CODA: LA CRISI POPULISTA EN TERMES POLANYIANS

El problema del populisme, i per extensió el del pluralisme polític, no pot deslligar-se doncs del de la influència dels poders econòmics sobre el sistema polític, les seves institucions i la formació de l'agenda política. La raó del populisme, doncs, no l'hem de trobar tant en la politització o la polarització dels extrems, com en els esforços realitzats durant anys des de les institucions polítiques i econòmiques per tal de despolititzar preocupacions, pors i crisis que demanen una resposta urgent. En definitiva, la crisi política actual no és tant d'excés, o de sobrepolitització, com d'infrapolitització o despolitització d'aquell conjunt de problemes que no són prioritaris per part dels que detenen les regnes del poder institucional. No és, doncs, tant un problema d'extremisme dels qui demanen alterar l'estatu quo, com de conservadorisme dels qui pretenen sostenir-lo sense afrontar l'esquerda profunda en la legitimitat del sistema.

El sociòleg Wolfgang Streeck ens recordava fa poc el vell aforisme de Gramsci: el vell ha mort i el nou no ha nascut.²⁷ L'actual és una lluita entre la restauració del vell món o el seu desballestament i transformació. Entre l'estatu quo i la reforma. Entre, en termes polanyians, les tendències inherentment desestabilitzadores del mercat i el doble moviment per situar les forces econòmiques sota control humà. El populisme ens permet resituar en el debat polític la redistribució de rendes originades en el mercat; ens permet polititzar apartats marginats del debat públic; ens permet també optar per una reforma possible de les institucions que ens allunyi del pèndul autoritari al qual semblem falsament abocats.

Finalment, el debat *visible* sobre el populisme ens permet visibilitzar el debat *ocult* al voltant de la ideologia dominant. Ens permet incorporar en el debat públic com fer compatible el nostre model econòmic amb una vida digna en comunitat i on es pugui tornar a parlar en propietat del bé comú. El *populista* Bernie Sanders, en un dels recents vídeos de campanya per la nominació al partit demòcrata, feia la següent pregunta a l'audiència: què faries tu per la persona que tens al costat? La resposta, com succeeix molt de tant en tant, no és tan interessant com la pregunta. Què hem perdut pel camí perquè la mateixa pregunta ens soni tan estranya? Quins són els factors estructurals que han anat fracturant la cohesió social els darrers anys i que ara, de cop i volta, es mostren com un anhel de comunitat davant de l'expansió del mercat despersonalitzat? Ben mirat, per

| ²⁷ Wolfgang STREECK: «The Return of the Repressed», *New Left Review* 104 (2017), pp. 5-18